

VANLIG SNOK

Ålder

Kan bli 25-28 år

Storlek

Längd: 60-120 cm

Vikt: 140-400 gram

Honan längre och kraftigare än hanen

Antal

Snoken är tillsammans med huggormen Sveriges vanligaste orm

Äter

Framför allt grodor, paddor och fisk

Ungar

11-25 ägg per kull

stora honor får många fler ägg

Kännetecken

Fäckor på bakhuvudet som är gula, orange eller vita
(det finns helsvarta individer som saknar huvudfläckar)

Hur lever vanlig snok?

Snokar älskar vatten. De håller sig nästan alltid nära sjöar, åar, dammar, bäckar eller myrar. Ibland kan man se ett litet huvud sticka upp över ytan när snoken simmar med hela sin långa kropp under vattnet. Det kanske kan kännas lite läskigt att möta en orm i sin badsjö, men snokar håller sig undan för människor och deras gift är inte farligt för oss. Giftet förlamar däremot snokens byten, som ofta är paddor, grodor och fiskar. Ormar och andra kräldjur lägger inte hårda ägg som fåglar, utan mjuka ägg, som behöver vårdas ömt. Hos våra två andra svenska ormar, huggorm och hasselsnok, kläcks äggen inuti kroppen och ungarna kommer ut som färdiga ormar. Så fungerar inte snokarna. De måste hitta varma fuktiga platser för att lägga sina ömtåliga ägg. Det kan vara djupt inne i vass, i gödselstackar eller i komposthögar.

Hur går det för vanlig snok idag?

Vanlig snok är fortfarande vanlig, men inte alls så vanlig som för 100 år sedan. Då fanns det nämligen gott om små gårdar med gödselstackar där snokhonorna kunde hitta varma, skyddande barnkammare åt sina mjuka ägg. Numera får de ofta leta förgäves efter bra ägglägningsplatser. Dessutom har många av snokarnas blöta jaktmarker gått förlorade. Sjöar och myrar har blivit torrlagda när folk har velat utvidga sina åkrar. I slättlandskapen har omkring 90 procent av våtmarkerna försvunnit sedan 1800-talet. Livet som snok har blivit betydligt svårare.

Visste du att... Om snoken känner sig hotad kan den spela död genom att ligga på rygg med tungan hängande utanför munnen.

BERGUV

Ålder

Kan bli 30 år

Storlek

Längd: 60-70 cm

Vingbredd: 140-170 cm

Antal

Sverige: 450 bebodda boplatser

Äter

Framförallt smågnagare och andra små däggdjur och fåglar

Ungar

1-3 ungar per kull

Kännetecken

Långa örontofsar och ögon som är lysande orange

Hur lever berguven?

Berguven är världens näst största uggla. Om du får höra dess dova hoande om våren känns det i hela kroppen. Ljudet kan höras så långt som fyra kilometer från boplatser, som ofta är en klippfylla i en brant bergvägg. Därifrån har de god utsikt och inga fyrfota rovdjur kan komma åt ungarna. Boet kan ligga i branta, ödsliga bergstrakter, men fler och fler berguvar flyttar närmare människor – till grustag eller höga byggnader. De bosätter sig gärna på sydsidan så att boplatser blir snöfria tidigt om våren.

Hur går det för berguvarna i dag?

Fram till 1925 betalade myndigheterna ut skottpengar för berguvar. De belönade alltså folk för att jaga uvar eftersom de sågs som skadedjur, som kunde ta husdjur och annat. Numera vet vi att de mest gör nytta för oss eftersom de är experter på att fånga råttor. Men berguvarna jagades så hårt att de var nära att utrotas helt. År 1950 hördes berguvens rop nästan ingenstans längre och arten blev fridlyst. Men just när berguvarna fick en chans att återhämta sig dök ett nytt hot upp i form av miljögifter som kvicksilver och DDT. Många kämpade för berguven, med avel och utplantering, och när gifterna förbjöds började berguvarna öka igen. I slutet av 1990-talet nådde stammen en topp på cirka 600 par. Många soptippar fick sitt eget par uvar som levde gott på alla råttor. Men nu minskar uvstammen igen, främst i Norrland. Ingen vet riktigt varför.

Visste du att... När berguven ropar eller blir irriterad så reser den örontofsarna rakt upp.

LODJUR

Ålder

Kan bli 10 – 12 år

Storlek

Vikt: mellan 14 – 26 kg

Mankhöjd: 60 – 75 cm

Antal

Sverige: cirka 1200

Äter

Rådjur, ren
hare och skogsfågel

Ungar

2-3 ungar per kull

Kännetecken

Kort svans, tofsar på öronen
och fläckig päls

Hur lever lodjuret?

Om det är svårt att ta sig fram för oss människor, då trivs lodjuret! De har sina lyor i steniga folktomma skogar eller fjäll. Våldigt få människor har haft turen att se denna skygga stora katt, men många har nog blivit sedda av den. Lodjuret ligger gärna och spanar uppifrån en klippa eller ett kullfallet träd för att göra snabba blyxtattacker mot sitt byte. Då kan det komma upp i en hastighet av 70 km/tim men så fort orkar den inte springa särskilt länge. Lon är en skicklig jägare och vill alltid ha färskt kött. Lite som en kräsen tamkatt äter den inte gamla kadaver som andra har dödat. Till glädje för rävar och järvar som kan kalasa på lodjurets rester.

Hur går det för lodjuren idag?

Gustav Vasa som var kung på 1500-talet hade särskilda loskyttar anställda. Lodjurets päls hörde till de varmaste och vackraste, som många ville ha. Dessutom jagades lodjuren eftersom de tog rådjur och annat som mänskliga jägare ville ha själva. När arten fridlystes 1928 fanns bara en spillra kvar i gränstrakterna mellan Jämtland och Västerbotten. Men spillran växte och när favoritbytet rådjur ökade snabbt under andra halvan av 1900-talet blev lodjuren allt fler. De senaste åren har lodjuren jagats för att minska konflikterna med renskötare och jägare. Detta trots att lodjursstammen fortfarande är sårbar enligt den svenska Rödlistan (det är en bok med bedömningar av hur stor risken är att olika arter dör ut från Sverige och görs av experter på Svenska Artdatabanken).

Visste du att... Tofsarna på öronen används för att kommunicera med andra lodjur, lite som hunden pratar med sin svans.

BRUNBJÖRN

Ålder

Kan bli 30-40 år

Storlek

Längd: 100-280 cm mankhöjd: upp till 135 cm
Vikt: 60-100 kg (hona) och 100-340 kg (hane)

Antal

Sverige: cirka 2900

Äter

Främst växter (blåbär, kråkbär, lingon, örter och gräs) men även insekter (stackmyror och hästmyror), älg och fisk

Ungar

Vartannat år föder honan 1-4 ungar

Kännetecken

Stort huvud, små öron och ögon,
ljusbrun till mörkbrun päls

Hur lever brunbjörnen?

Om vintern finns inte mycket mat åt björnarna. Det har de löst på ett finurligt sätt – de lägger sig och sover, ofta ända från oktober till april. För att klara sig så länge behöver de ett tjockt fettlager, som de bygger upp mest av bär. Det är svårt att förstå hur björnarna kan bli så tjocka på bara bär, men på hösten ägnar de nästan hela dagarna åt att bara äta blåbär, kråkbär och lingon. För att fettlagret ska räcka sänker björnen dessutom sin kroppstemperatur med 4 grader och hjärtslagen sjunker från 40 till 6 slag/minut. Idet kan vara en håla som björnen grävt i en stor myrstack eller en grusig backe, men ibland lägger de sig under en tät gran. När ungarna föds på vårvintern är de inte större än ekorrar. De får stanna i idet ett par månader och växa till sig.

Hur går det för brunbjörnarna i dag?

Björnen jagades så hårt att den var nära att utrotas helt i Sverige. När den fridlystes 1927 fanns bara drygt 100 björnar kvar i hela landet. Sedan dess har stammen vuxit – idag finns nära 3000 björnar i Norrland och Svealand och de sprider sig långsamt söderut. Viss jakt är numera tillåten igen.

Visste du att... På en enda dag kan björnen äta en tredjedel av sin egen vikt i bär.

BRUSHANE

Ålder

Högst kända ålder är 14 år

Storlek

Längd: 25-30 cm

Antal

Sverige: 25 000 par

Äter

Insekter, maskar och blötdjur,
under vintern mestadels frön och spillsäd

Ungar

3-4 ägg per kull

Kännetecken

Långa ben och näbb,
i parningstid har hannarna
en stor krage

Hur lever brushanen?

Om våren samlas hannarna till en slags egna tornerspel för att imponera på honorna. Var och en har i en helt egen speldräkt, alla med spektakulära tofsar, brokiga mönster och kragar á la medeltida adelsmän som de fäller ut när det hettar till. Vanligast är de mörka brushanarna som kråmar sig och slåss för att imponera på honorna, men sedan finns också små ljusa hannar som har en blygare strategi. De håller sig lugna och passiva tills en mörk hane blir distraherad – då kan de ljusa passa på att para sig. Dessutom finns en tredje form av hannar som är "utklädda till" honor, som då och då lyckas para sig i smyg. Några få brushanar spelar längs stränder i södra Sverige men de allra flesta spelar på myrar eller fjällområden i norr. Efter parningen gör honan ett enkelt bo genom att rafsas ihop en lös boll av gammalt gräs.

Hur går det för brushanarna i dag?

Brushanarna har minskat snabbt under de senaste årtiondena. En förklaring är att många av strandängarna där de spelar, bygger bo och hittar mat har gått förlorade. Färre djur är ute på bete på stränder och fuktängar, och då växer det upp högt gräs och träd. Där kan inga brushanar trivas. Dessutom finns en förklaring utanför Sveriges gränser: Brushanen flyttar varje år till Afrika och längs den långa flyttvägen har många våtmarker försvunnit. Det betyder att brushanarna har svårt att hitta någonstans att vila och äta längs den långa flytten, och många dukar under. Dessutom faller många offer för jakt, både i Afrika och Europa.

Visste du att... Både hannar och honor kallas brushane, konstigt nog.

BÄVER

Ålder

Kan bli 20-30 år

Storlek

Längd: 70-100 cm + svans 30-40 cm

Vikt: 18-22 kg

Antal

Sverige: 130 000

Äter

Bark, rötter, kvistar, örter och vattenväxter

Ungar

1-4 ungar, som stannar i boet i 2 år

Kännetecken

Brun päls, stora framtänder, bred platt svans

Hur lever bävern?

Bävrar har så starka tänder att de kan fälla träd med dem, för att få mat och byggmaterial på en gång. De äter inte av stammen men tunnare kvistar i trädets topp är bra bävermat. Är ett träd för tjockt så gnager de av delar av stammen och väntar sedan på att nästa storm ska fälla trädet. De äldre syskonen hjälper till att lära upp de yngre att fälla träd, bygga dammar och laga hyddan där de bor. Bäverhyddans ingång ligger alltid under vattenytan för att inga rovdjur ska komma in. Om hösten samlar bäverfamiljen lagom stora kvistar som de sticker ner i botten för att ha färsk mat under hela vintern.

Hur går det för bävrarna idag?

Förr jagade folk bäver för att använda pälsen och bävergället – en gulaktig vätska som bävrarna använder för att doftmarkera sitt revir. Folk använde bävergället som universalmedicin mot alltifrån pest till ormbett. Sveriges sista bäver sköts 1871. På 1920-talet hämtades omkring 80 bävrar från Norge och kördes till olika svenska vatten med tåg, bil och hästskjuts. Från dem växte stammen till dagens drygt 100 000. Numera kan man till och med se bävrar komma simmande mitt inne i stan ibland.

Visste du att... När bävern utrotades i Sverige blev apoteken tvungna att importera bävergäll från andra länder. 1912 var priset för ett kg bävergäll 500 kr, vilket omräknat till dagens penningvärde motsvarar 25 000 kr.

EKOXE

Ålder

Larver kan leva i 5 år
Vuxna ekoxehannar lever några veckor
och vuxna honor knappt 2 månader

Storlek

Längd: hane 8,5 cm hona 4 cm

Antal

Det är svårt att uppskatta antal av skalbaggar

Äter

Larven äter multnade delar av ek
vuxna ekoxar dricker av ekens sav

Ungar

Lägger ungefär 24 ägg per gång

Kännetecken

Mörkbrun till brunsvart,
hanarna har kraftiga överkäkar

Hur lever ekoxen?

Ekoxar tillbringar nästan hela sitt liv inuti och utanpå gamla träd, helst ekar i soliga hagmarker. Under sina första år kravlar de omkring som larver inuti stubbar och döda rötter. När det är dags att förvandla sig till vuxen skalbagge ligger de i kokonger stora som hönsägg nere i jorden, som kläcks kring midsommar. Då kryper baggarna fram ur jorden och i skymningen flyger de högt upp i ekarnas trädkronor. Där kan det bli hårda strider när hannarna slåss med sina kraftiga käkar. Den starkaste lilla "oxen" får para sig med honorna.

Hur går det för ekoxarna i dag?

Tidigare var ekoxen kraftigt hotad eftersom ekhagar växte igen när betesdjuren blev färre och granplanteringar fick bre ut sig. Sedan uppmärksammades ekoxarnas krisläge och många började arbeta med att bevara deras favoritmiljöer. Tack vare detta är skalbaggen inte hotad just nu, så länge vi fortsätter att hålla ekhagarna öppna.

Visste du att... Ett äldre namn på ekoxe är horn troll.

FJÄLLRÄV

Ålder

Kan bli 5-8 år

Storlek

Längd: 50-85 cm + svans 28-55 cm

Mankhöjd: 28 cm

Antal

Sverige: cirka 200 vuxna individer

Äter

Smågnagare som lämmel, rikor, grodor, ägg och kadaver

Ungar

5-10 valpar

Kännetecken

På sommaren brunrå och på vintern helt vit (en färgvariant är svart eller blågrå hela året)

Hur lever fjällräven?

Fjällräven är köldens mästare, med håriga trampdynor och isolerande päls som gör att den kan överleva ner till 50 minusgrader. På tundra och kalfjäll har de sina lyor. Rävarna bygger på sina förfäders boningar med nya gångar och hål, tills de är väldiga underjordiska palats. Vissa boningar kan vara över 100 år gamla och ha uppemot 150 ingångar. Om sommaren syns lyan ofta på långt håll eftersom många generationer av fjällrävar har gödslat gräset som växer på den med spillning och matrester. Fjällrävar är starkt beroende av lämlar som föda. Vissa år är fjällen överfulla med pipande lämlar och andra år är de som helt försvunna. Under sådana dåliga lämmelår får fjällrävarna inga valpar alls.

Hur går det för fjällrävarna idag?

I slutet av 1800-talet var fjällräven vanlig i den svensk-norska fjällkedjan. Men pälsjägare drev stammen till utrotningens rand och fjällrävarna har inte återhämtat sig än, trots nästan 100 års fridlysning. Ett hot mot dagens fjällrävar är att lämmelåren blivit mer och mer sällsynta. Ett annat är att rödräven börjat sprida sig ovan trädgränsen och skrämmer bort sin lilla släkting från mat och lyor. Fjällräven är starkt hotad i Sverige men har ökat något de senaste åren. Det gäller framför allt i de områden där de stödutfodras under vintern och där rödräven jagas.

Visste du att... Tillsammans med ren och fjälllämmel är fjällräven ett av de däggdjur, som var först på plats i Sverige efter senaste istiden.

VANLIG GRODA

Ålder

Köns mogen vid 2-3 års ålder, något senare längre norrut i landet.

Storlek

Ofta 5-9 cm men kan bli så stor som 11 cm, honan blir större än hanen

Antal

Sveriges vanligaste groda, finns i stort sett i hela landet utom på Öland och Gotland

Äter

Maskar, insekter och småkryp

Ungar

Honan kan lägga 1500-3000 ägg samtidigt

Kännetecken

Förväxlas lätt med åkergroda men har trubbigare nos

Hur lever den vanlig grodan?

Om våren kan du höra den vanliga grodans kväkningar från små dammar. Hannarna håller knarrande, grymtande konserter för att locka till sig honor. När en hona kommer sätter sig en hane på hennes rygg och väntar på att hon börjar lägga ägg i vattnet, så att han kan befrukta äggen med sin mjölke (en vätska med spermier i). På morgonen kan man se stora äggklumpar i dammen. Den som är nyfiken kan ta hem en liten klump och lägga i ett akvarium med vatten och se hur ynglen förvandlas från en liten svart prick till en groda på några veckor. Se bara till att det finns lite växter som de kan äta och något som de kan klättra upp på när de är färdiga grodor. Då andas de nämligen inte med gälar längre utan med lungor. Sätt ut de små grodorna nära platsen där du hämtade rommen.

Hur går det för de vanliga grodorna idag?

De gör fortfarande skäl för sitt namn, och är vanliga i nästan hela Sverige utom på Öland och Gotland. Men livet för alla svenska grodor har blivit svårare. Vanlig groda kan inte lägga ägg i stora sjöar, då äter fiskar upp äggen, utan de behöver just små vatten som torkar ut om sommaren så att inga fiskar kan leva där. Många sådana här små dammar och våtmarker har försvunnit idag. Vi har grävt diken för att få mer torr mark till jordbruk och skogsbruk. 90 procent av våtmarkerna har försvunnit i slättlandskapen, och Sverige har blivit ett torrare land, med mindre kväkanden om våren.

Visste du att... När vintern närmar sig återvänder en del grodor ner under ytan för att övervintra under vatten. Då andas de in syre genom huden.

GRÅSÄL

Ålder

Blir ca 30 år i det vilda

Storlek

Längd: 180-250 cm Vikt: 200-300 kg
hanen är större än honan

Antal

Sverige: cirka 12 000 djur i Östersjön
och ett fåtal längs västkusten

Äter

Mest fisk men också musslor och kräftdjur

Ungar

En unge (kut) per år

Kännetecken

Avlångt huvud, platt panna,
hanarna är mörkgrå med ljusa fläckar,
honorna är ljusgrå med mörka fläckar,
ungarna är vita

Hur lever gråsälen?

Längs klippiga kuster lever gråsälen i små flockar – under parningstiden är det ofta bara en hane och några honor som håller ihop. Honorna föder helst sina ungar på isen och ungen är vit för att vara kamouflerad för rovdjur. Sälhonornas mjölk är fetare än grädde, och på bara några veckor växer ungarna från 10 till 40 kg. Det är bråttom att lära dem simma, för på land är sälarna klumpiga och försvarslösa, medan under ytan är de snabba och smidiga. Gråsäl är däggdjur och andas med lungor men de kan hålla andan väldigt länge.

Hur går det för gråsälarna idag?

För 50 år sedan var gråsälarna väg att utrotas ur Sverige. Åtta av tio sälhonor var sterila eftersom miljögifter hade skadat deras livmoder. Gifterna PCB och DDT förbjöds och sälarna började återhämta sig. Idag är de många igen, alldeles för många tycker en del fiskare, som har problem med att sälarna förstör deras fiskeredskap. Sälarna i sin tur har också problem med fiskeredskapen, eftersom många fastnar och drunknar när de inte kan hålla andan längre. Forskare håller på att utveckla sälsäkra redskap, som förhoppningsvis ska göra det lättare för sälarna och fiskarna att leva tillsammans. Ett annat hot mot gråsälen är att havsisen blir mindre pålitlig i ett varmare klimat. Då tvingas sälhonorna föda sina ungar på land, där det är större risk att de faller offer för rovdjur.

Visste du att... För det mesta dyker gråsälen omkring 10 minuter till cirka 60-100 meters djup, men det händer att den går ner under 400 meters djup och stannar under ytan i en hel timme.

JÄRV

Ålder

Kan bli 6-10 år

Storlek

Längd: 70-85 cm + svans 15-25 cm

Antal

Sverige: cirka 700

Äter

Kött - till största delen
rester efter andra rovdjurs måltider

Ungar

1-5 ungar per kull

Kännetecken

Mörkbrun med ljusare strimor, stora tassar,
små ögon och öron, samt yvig svans

Hur lever järven?

Egentligen borde vi säga "ensamjärv" istället för "ensamvarg" eftersom vargar är sociala flockdjur medan järvarna mest håller sig för sig själva. De är inga mästarejägare och misslyckas ofta med jakten. Det löser järven genom att inte vara så kräsmagad – den äter gärna av byten som varg och lodjur har lämnat efter sig. Dessutom passar den på att slå byten när den får chansen, till exempel när det är skare på snön som håller för breda järvtassar medan smala renklövar sjunker igenom. Då kan järven få gott om mat som den gömmer undan och sparar till bistrare tider. De kan gräva ner maten i snön, i klippskrevor eller släpa upp den i träd. Järvens lya kan vara en håla i en mjuk backe, i snön eller bland några stenar. Där föds ungarna i februari.

Hur går det för järvarna idag?

I mitten av 1900-talet var järven nästan utrotad i Sverige på grund av intensiv jakt. 1969 fridlystes arten och sedan dess har stammen långsamt ökat. Mest finns järven i fjälltrakterna men den börjar återkomma även i skogslandet så långt söderut som i Värmland, Dalarna och Hälsingland. Det största hotet mot dagens järvar är illegal jakt, som ofta sker från skoter under vårvintern.

Visste du att... Järven är trots sina korta ben riktigt snabb. Med sin rullande galopp kan den komma upp i 45 km/tim – snabbare än världens snabbaste man på 100 meter.

PILGRIMSFALK

Ålder

Maximal ålder 17 år

Storlek

Längd: 40-50 cm
Vingbredd: 80-110 cm
(hanen är mindre än honan)

Antal

Sverige: minst 275 häckande par

Äter

Fåglar

Ungar

2-4, undantagsvis 5 per kull

Kännetecken

Kraftig fågel med distinkt teckning i svart/grått och vitt, tydlig "falkmustasch"

Hur lever pilgrimsfalken?

Pilgrimsfalken har hastighetsrekordet bland alla djur på jorden – den kan komma upp i över 300 km/h när den dyker. Det behövs eftersom den lever av andra fåglar som den dödar genom att knocka dem i luften. För att ha god utsikt över luftrummet och skydda sina ungar från räv och mård häckar pilgrimsfalkar i höga bergsstup. De kan också slå sig ner på olika höga byggnader i städer, som höghus eller kyrktorn. Här fångar pilgrimsfalken duvor, kajor, måsar och andra stadsfåglar.

Hur går det för förpilgrimsfalkarna idag?

Pilgrimsfalkarna minskade i början av 1900-talet på grund av intensiv jakt och äggthuvar som plundrade bon. Sedan spreds miljögifter som gjorde skalen på falkäggen så tunna att de sprack när honan skulle ruva. På 1970-talet fanns bara ett 30-tal pilgrimsfalkar kvar i hela Sverige. Naturskyddsföreningen och många andra engagerade började föda upp falkungar för att sätta ut. Samtidigt förbjöds många av de gamla miljögifterna (PCB, DDT och kvicksilver) och pilgrimsfalkarna återhämtade sig. Kampen för pilgrimsfalkarna blev en framgångssaga och idag finns närmare 300 par. Men en art blir aldrig "räddad för alltid" och nu har nya skadliga kemikalier börjat spridas som påverkar pilgrimsfalkarna på nya sätt. Det är bland annat flamskyddsmedel i brandskum.

Visste du att... Om ett pilgrimsfalkpar väl har slagit sig ner på ett höghus kommer de ofta tillbaka år efter år till samma boplat.

STARE

Ålder

Högsta kända ålder är 23 år

Storlek

Längd: 19-22 cm

Vingbredd: 37-42 cm Vikt: 82 g

Antal

Sverige: 640 000 par (uppskattning 2010)

Äter

Insekter, maskar, sniglar, bär, frukt och frön

Ungar

4 ägg per kull

Kännetecken

Svart fjäderdräkt som skimrar i blått, grönt och purpur, på hösten ljusa fläckar

Hur lever starar?

Staren trivs på marker med kort gräs där den kan kila omkring och leta insektslarver. Den följer ofta efter kor eller andra betesdjur på välbetade gräsmarker där den kan borra ner näbben i marken och hitta föda. När en starflock har dragit fram är marken helt täckt av små håligheter. Starar rör sig mellan matplatserna och boplatserna i gamla hackspettshål eller fågelholkar. De flyger ofta tätt tillsammans i täta flockar, likt svarta moln som hela tiden byter form.

Hur går det för stararna idag?

Förr fanns det betande djur på alla gårdar och många perfekta gräsmarker för stararna att finna föda. När jordbruket moderniserades och skulle bli mer lönsamt lades små gårdar ner och i hagarna planterades skog, medan andra gårdar helt slutade att ha djur. Dessutom högs många gamla hålträd ner så att stararna fick svårare att hitta bostäder. På 50 år har antalet starar mer än halverats i Sverige. Vi kan hjälpa till genom att sätta upp holkar och genom att välja kött från svenska naturbetesmarker så att gräsmarkerna hålls öppna.

Visste du att... Staren är expert på att härma andra fåglars läten. Ibland hör man den sjunga som utländska fåglar som den hört där den övervintrat och ibland härmar den stadsljud som bilalarm.

SÅNGLÄRKA

Ålder

Äldsta påträffade sånglärka var drygt 10 år

Storlek

Längd: 16-18 cm

Antal

Sverige: 800 000 par (uppskattning 2018)

Äter

Under häckningstiden främst insekter och andra småkryp, annars frön och andra växtdelar

Ungar

3-5 ägg per kull, kan få två kullar på ett år

Kännetecken

Gråbrunspräcklig ovasida med ljusa fjäderkanter, hanen kan visa en trubbig tofs på huvudet

Hur lever sånglärkor?

Om du hör en jublande, drillande sång utan andhämtningspauser om våren så är det antagligen en lärka du hör. Åtminstone om du befinner dig vid öppna åkrar. Att få syn på lärkan är svårare, men om du tittar en stund uppåt kan du nog urskilja en liten sjungande prick. Det är lärkhanen som står nästan stilla i luften och sjunger. Med sången lockar han till sig honor och hävdar revir. Även efter att honan har lagt ägg står han ofta och sjunger i luften rakt ovanför hennes gräsbo på marken.

Hur går det för sånglärkorna idag?

Sånglärkan hör till de fåglar som drabbats hårdast när jordbruket har blivit mer storskaligt och intensivt. På 50 år har antalet sånglärkor mer än halverats. De trivs på åkrar, men det får inte bli för stora besprutade åkrar som är likadana så långt ögat når. Inte heller trivs de med motsatsen – när åkrar växer igen och ersätts med granplanteringar. Nu syns en vändning, sedan ornitologer och bönder börjat samarbeta om att bruka åkrarna på ett mer lärkvänligt sätt. Bland annat kan man spara "lärkrutor", små bitar som lämnas oplöjda där lärkorna kan ha sina bon ifred. För en femtiolapp kan man köpa att bonden avstår från plöjning och sådd på 20 kvadratmeter av sin åker. Idag finns det runt 20 000 lärkrutor i landet och arbetet har varit mycket framgångsrikt. På den senaste rödlistan över hotade arter finns sånglärkan inte längre med.

Visste du att... Lärkan är en av de tidigaste vårfåglarna som anländer redan i februari eller mars, och är ett av våra mest älskade vårtecken.

VATTENFLADDERMUS

Ålder

kan bli över 40 år

Storlek

Längd: 4-5 cm

Vingbredd: 23-27 cm

Antal

Sverige: en av de vanligaste fladdermössen i Sverige

Äter

Sländor, vatteninsekter, skalbaggar,flugor och fjärilar

Ungar

1 per år

Kännetecken

Pälsen är rödbrun på ovansidan och ljusgrå under. Öronen är stora, drygt 1 cm

Hur lever vattenfladdermöss?

Om du ser en fladdermus flyga tätt över en vattenyta så är det antagligen en vattenfladdermus. Från skymning till gryning flyger de över sjöar och vattendrag för att jaga efter insekter. Precis som andra fladdermöss tar de sig fram obehindrat genom totalt mörker tack vare att de "ser med öronen". De flyger fram med små skrik som studsar mot omgivningen, och med hjälp av ekot tolkar de världen omkring sig. Skriken har en mycket ljus ton, en så hög frekvens att människoöron inte kan höra dem, men vi kan höra dem med hjälp av en särskild apparat – en fladdermusdetektor.

Hur går det för vattenfladdermössen idag?

Arten hör till de vanligaste av Sveriges 19 fladdermusarter. En del av de svenska arterna är hotade och minskar i antal, bland annat eftersom deras hemmaplan – mörkret – har blivit utrotningshotat. Fladdermössen är nattaktiva just för att kunna gömma sig för rovfåglar, så de flesta arter undviker gatlykter och upplysta stadsmiljöer. Vissa arter vågar inte ens korsa en väg om den är belyst. När vi lyser upp mer och mer av natten krymper deras livsutrymme. Andra hot mot fladdermöss är insektsbekämpningsmedel, färre våtmarker i landskapet och skogsbruk som minskar antalet gamla ihåliga träd.

Visste du att... Honorna bildar kolonier i ihåliga träd eller fladdermusholkar under våren när de föder upp sina ungar. Vintertid går vattenfladdermössen i dvala i grottor, jordkällare eller gruvor.

VILDSVIN

Ålder

Cirka 10 år

Storlek

Längd: 150-180 cm + 25 cm svans Höjd: 70-100 cm
siffrorna gäller hanen, honan är betydligt mindre

Antal

Sverige: 300 000

Äter

Främst rötter, ekollon, potatis och andra växter men även sniglar, dagmaskar, insektslarver, smågnagare, fågelungar och ägg

Ungar

Oftast 5-6 st, äldre suggor kan få fler

Kännetecken

Sluttande rygglinje, rak svans, hörntänder som sticker upp ur underkäken, borsten är mörkt grå till svarta

Hur lever vildsvinet?

Om natten drar vildsvinen omkring i flockar och bökar efter mat med sina starka men känsliga trynen. Under dagen drar de sig tillbaka till ställen med tät vegetation där de kan gömma sig och vila. Vildsvin är ganska skygga och undviker kontakt med människor, men ibland kan de göra stor skada när de bökar upp åkermark och trampar ner säd. Inom skogsbruket kan vildsvin vara uppskattade eftersom de kan äta upp skadeinsekter som barkborrar och dessutom kan det bli lättare för nya träd att slå rot i den uppbökade marken.

Hur går det för vildsvinen idag?

Vildsvin fanns i Sverige under stenåldern för flera tusen år sedan. Landet var sedan tomt på vildsvin ända fram till 1970-talet när flera rymde eller släpptes ut från olika hägn med början i Sörmland. Idag har arten spritt sig över hela södra delen av landet. Trots att det skjuts långt över 100 000 varje år fortsätter antalet ändå att öka. Vildsvinets enda fiende utöver människan är vargen.

Visste du att... Våra tama svin, grisar, är ursprungligen samma art som vildsvinet.

VITRYGGIG HACKSPETT

Ålder

10 – 12 år

Storlek

Längd: 25-28 cm

Antal

Sverige: 12 par (2021)

Äter

Ved- och barklevande insekter främst skalbaggs-larver

Ungar

Vanligtvis 2 flygfärdiga ungar per häckning

Kännetecken

Svarta och vita streck på sidorna,
hannen har röd hjässa och honan svart

Hur lever den vitryggiga hackspetten?

Murkna lövträd är vad en "vitrygg" behöver för att få mat och husrum. Där hittar den skalbaggs-larver och hackar ut sina bohål. Inte så höga krav på tillvaron kan man tycka, men gamla lövträd har blivit en bristvara i Sveriges skogar. På senvintern trummar hannarna med näbben i trädstammar och försöker locka till sig honor, men det är inte lätt när det bara finns en handfull kvar i hela Sverige. Ungefär 200 hotade arter är knutna till vitryggens livsmiljö och därför kallar man vitryggig hackspett för en paraplyart. Genom att skydda den hjälper vi många andra arter samtidigt.

Hur går det för de vitryggiga hackspettarna idag?

Vitryggarna är akut hotade och löper stor risk att försvinna från Sverige. Deras hemmaskogar har försvunnit snabbt under de senaste 100 åren, bland annat eftersom skogsbruket har bekämpat lövträd, stoppat skogsbränder och torrlagt sumpskogar. Älgar och rådjur har blivit väldigt många och betar bort så mycket unga lövträd att få nya "vitryggsskogar" växer upp. Under många år har miljöorganisationer och myndigheter kämpat för att rädda den vitryggiga hackspetten i Sverige. Ungfåglar har satts ut och lövskogar har återskapats. Nu ser framtiden lite ljusare ut, särskilt som flera vitryggiga hackspettar flyttat in från Finland.

Visste du att... Det snabbaste sättet att skapa nya livsmiljöer för vitryggig hackspett är att bränna skog, då växer mycket ny lövskog upp.

ÅKERHUMLA

Ålder

Drottningen drygt 1 år, hanar och arbetare 3–4 veckor

Storlek

Drottningen ca 1,7 cm
hanar och arbetare är mindre

Antal

Sverige: Vanligaste humlan i Sverige

Äter

Nektar ifrån bland annat klöver, kåringtand, lungört, blåeld, oxtunga vädd, fibblor och tistlar

Ungar

Drottningen föder upp ca 100-200 arbetare på ett år

Kännetecken

Orangebrun längst bak och på mellankroppen
(där vingarna sitter fast), däremellan
varierande mängd svarta ränder

Hur lever åkerhumlan?

Humlor lever i samhällen med drottning, arbetare (sterila honor) och hannar. I slutet av sommaren dör alla utom humledrottningen. Hon övervintrar och när våren kommer letar hon upp nektarrika vårblommor som frukost efter sin långa sömn. Sedan slår hon sig ner i en lövhög, en grästuva eller ett gammalt sorkbo där hon kan lägga ägg och skapa ett nytt humlesamhälle. Arbetarna som kläcks tar över allt jobb: de samlar mat, försvarar samhället och tar hand om nya små systrar som kläcks. Först på sensommaren föds hanarna, och deras enda uppgift är att para sig med nästa års drottningar.

Hur går det för åkerhumlorna idag?

Åkerhumlan är vanlig i hela Sverige och är ett av våra vanligaste bin (humlor är ett slags bin med tjock päls). I Sverige finns cirka 300 arter av vilda bin och en tredjedel av dem finns med på Rödlistan över hotade arter. Det största hotet mot bin är matbrist – blommorna har blivit färre när blommande hagar och slåtterängar har bytts mot granplanteringar och stora besprutade åkrar. De har också fått svårare att hitta bostäder när gamla träd och sandiga betesmarker har försvunnit. Vi kan hjälpa bina genom att sätta upp bihotell och plantera rätt sorters blommor. Hoten mot vildbin är också ett hot mot oss människor eftersom mycket av maten vi äter behöver bin och andra insekter som pollinerar dem. Om inte bina surrade omkring från äppelblomma till äppelblomma skulle vi till exempel inte få några äpplen.

Visste du att... Det finns en humleart som heter åkersnylthumla, som lever på att ta över bon och arbetare från åkerhumlor. Snylthumlorna kan inte producera egna arbetare eller samla pollen, de har kraftiga käkar, grov gadd och hårt hudpansar, de är redo för strid!

HAVSÖRN

Ålder

Kan leva runt 40 år men blir ofta inte äldre än 15 år

Storlek

Vingbredd: 190-240 cm (honorna är större än hanarna)

Antal

Sverige: Minst 700 revirhävdande par

Äter

Fisk (främst gädda och braxen),
fågel, mindre däggdjur, as

Ungar

1-3 ungar per kull

Kännetecken

Vuxna havsörnar är bruna med vit stjärt,
unga havsörnar har mörk stjärt

Hur lever havsörnen?

För ett havsörnsbo duger inte vilken träd som helst. Örnarna bygger på sitt bo mer och mer och till sist kan de vara över två meter i diameter och väga över ett ton – som en liten bil. För att bära upp den vikten behövs stadiga gammeltallar. Helst ska botallen ha utsikt över vatten, där havsörnen kan jaga fisk och sjöfåglar, men örnarna kan också pendla långt mellan bostaden och "jobbet" om det behövs. Ett par mils resa om dagen är inga problem för vår största rovfågel med sina långa breda vingar.

Hur går det för havsörnarna idag?

För 50 år sedan var de svenska havsörnarna på randen till utrotning. Först förföljdes de skoninglöst bara för att de var rovfåglar. Sedan kom miljögifterna med kvicksilver, PCB och DDT. Men entusiastiska människor över hela landet kämpade för att havsörnen skulle överleva. De lade ut giftfritt kött till örnarna och bevakade deras bon, samtidigt som miljögifterna förbjöds. Idag har havsörnarna återtagit sin plats som kusternas kungar och är fler än någon kunnat drömma om. Det är en riktig solskenshistoria, även om det fortfarande finns några mörka moln på havsörnshimlen. De stora träden som orkar bära ett havsörnsbo har blivit färre, och skogsbruket måste nu spara många sådana för att örnarna ska ha någonstans att bo i framtiden. Havsörnen är också känslig för nya miljögifter eftersom den får i sig gifter från sina bytesdjur.

Visste du att... Precis som hundvalpar kan havsörnsungar bara svettas genom munnen. Därför har de ofta tungan hängande utanför näbben när det är varmt i boet.

UTTER

Ålder

Medellivslängd 4 år (vilda uttrar)

Storlek

90-120 cm lång (med svansen)
väger mellan 5-10 kg

Antal

Cirka 2000-2700 uttrar i Sverige

Äter

Framförallt fisk, men även groddjur, kräftor,
insekter, fåglar, små däggdjur

Ungar

2-4 ungar, föds i gryt

Kännetecken

Korta ben och kraftig svans, mörkbrun men
ljus på mage och hals, små öron

Hur lever uttern?

Uttern är "som fisken i vattnet" – inget annat av våra mårddjur är lika perfekt anpassat för vattenliv. Den har simhud mellan tårna och en tjock päls som står emot både fukt och kyla. När uttern dyker kan den stänga både öron och näsborrar, och navigera sig fram genom mörka vatten med hjälp av morrhåren. Uttrar vill gärna ha nära till strömmande vatten för att kunna komma ner i vattnet och fiska även när isen lägger sig. Om man följer en bäck eller älv om vintern där det finns utter kommer man förr eller senare att se en utterkana – ett spår i snön efter en utter som har åkt kana i snön nerför en backe. Ofta slutar spåret i en vak, lite som en vattenrutschkana. Den som har turen att få se uttrarnas vardagsliv kan se att de tillbringar mycket tid med att leka. Ungarna föds i ett hål nära strandkanten under en trädot eller en stubbe och följer med sin mamma under hela första året.

Hur går det för uttrarna idag?

I början av 1900-talet startade fiskodlare en förföljelsekampanj mot uttern, eftersom den kan ta mycket fisk ur odlingar. Uttern hade också länge jagats för sin silkeslena päls. När den till sist blev fridlyst 1968 fanns väldigt få uttrar kvar och de hade dessutom svårt att få ungar på grund av miljögiften PCB. Efter att PCB förbjöds började stammen långsamt att öka och numera kan vi se uttrar leka i vattendrag över hela landet. De största hoten mot dagens uttrar är trafiken och nya miljögifter, som vi använder bland annat i funktionskläder och brandskum.

Visste du att... Förr höll folk uttern ibland som husdjur. De var lättdresserade och duktiga på att fiska åt sin ägare.